

WIM BOONSTRA

GELD

ESTE CERTIFICADO ACREDITA QUE SU IMPORTE ESTÁ DEPOSITADO INTEGRAMENTE
EN MONEDAS DE PLATA DE A PESO, DEL CUINO NACIONAL, EN LA
RESERVA GENERAL DEL LA RESERVA FEDERAL,
A LA DISPOSICIÓN DEL TENEOR DEL MISMO Y QUE LE SERÁ ENTREGADO A SU DEMANDA.

UNITED STATES BUREAU OF ENGRAVING AND PRINTING

**WAT IS HET, WAT DOET HET,
WAAR KOMT HET VANDAAN?**

VU UNIVERSITY PRESS

Inhoud

1	Inleiding: Geld – een bron van misverstand	13
2	Banken en hun taken	21
	Inleiding	21
2.1	De definitie van een bank	22
2.2	Bancaire taken	23
2.3	Soorten banken	29
2.4	Banken en risico's	30
2.5	Enkele tussentijdse observaties	33
2.6	Een simpele bankbalans	33
2.7	Winst- en verliesrekening	37
2.8	Enkele ratio's: solvabiliteit en liquiditeit	38
2.9	Betalingsverkeer en liquiditeit	40
2.10	Conclusie en samenvatting	44
	Appendix 2.1 – Een voorbeeld van een 'echte' bankbalans	45
3	Geld. Wat is het, wat doet het en waarom heeft het waarde?	49
	Inleiding	49
3.1	Geld is boven alles een afspraak	50
3.2	De oorsprong van geld	55
3.3	Geld: smeerolie van het economisch proces	56
3.4	Zonder geldgebruik geen vrijheid	60
3.5	Maakt geld nu wel of niet gelukkig?	60
3.6	Het meten van de geldhoeveelheid is belangrijk	61
3.7	Tot slot: stinkt geld?	63
	Samenvatting	64
	Appendix 3.1 – Wettig betaalmiddel: wat is het en is het nodig?	65
4	Geldstelsels	69
	Inleiding	69
4.1	Geldstelsels in de loop der tijd	70
4.2	De werking van geldstandaarden	77
	Samenvatting	88

5	Van goud naar papier	89
	Inleiding	89
5.1	De gouden standaard	89
5.2	Het stelsel van Bretton Woods	97
5.3	Terug naar het goud?	101
5.4	Het papieren stelsel	101
	Samenvatting	104
6	Het geldscheppingsproces nader beschouwd	107
	Inleiding	107
6.1	Van metaal naar papier	108
6.2	De creatie van giraal geld	112
6.3	Geldschepping door algemene banken	113
6.4	De overheid als geldschepper: monetaire financiering	124
6.5	Het meeste geld is zowel bezit als schuld	129
6.6	De buitenlandse bron van geldschepping	130
	Samenvatting en evaluatie van het geldscheppingsproces	133
7	Het geldscheppingsproces geformaliseerd: de geldmultiplicator	137
	Inleiding	137
7.1	Nogmaals de basisgeldhoeveelheid en de geldmultiplicator	137
7.2	Kanttekeningen bij het geldmultiplicatormodel	143
8	Monetaire theorie: de vraag naar geld en monetaire transmissie	147
	Inleiding	147
8.1	De vraag naar geld	149
8.2	Monetaire transmissie	169
	Samenvatting	177
9	Monetair beleid	179
	Inleiding	179
9.1	Monetair beleid: enkele kernbegrippen	180
9.2	De inrichting van het monetaire beleid	181
9.3	Het cruciale belang van het geldscheppingsproces	188
9.4	De uitvoering van conventioneel monetair beleid	192

9.5	Van beleid naar de bredere economische dynamiek en inflatie	201
9.6	Onconventioneel monetair beleid in de praktijk	207
9.7	Monetair en begrotingsbeleid en monetaire transmissie	220
	Samenvatting	223
10	Geld en prijzen: het belang van prijsstabiliteit	225
	Inleiding	225
10.1	Definities	226
10.2	Het meten van inflatie en deflatie is niet eenvoudig	227
10.3	Oorzaken van inflatie en deflatie	229
10.4	De relatie tussen de geldhoeveelheid en het prijspeil	231
10.5	Wat zijn de gevolgen van inflatie en deflatie	232
10.6	Hyperinflatie: als geld sterft	242
10.7	Inflatie, deflatie en monetair beleid	244
	Samenvatting	246
11	De voor- en nadelen van <i>fractional reserve banking</i>	247
	Inleiding	247
11.1	De nadelen van <i>fractional reserve banking</i>	248
11.2	De voordelen van <i>fractional reserve banking</i>	252
11.3	Biedt het huidige stelsel de banken onevenredig grote voordelen?	255
	Samenvatting	257
12	Alternatieve stelsels	259
	Inleiding	259
12.1	Het Chicago Plan: <i>Full reserve banking</i> ofwel 100% Money	261
12.2	Friedrich Hayek: 'Denationalization of money'	268
12.3	Silvio Gesell en het 'Schwundgeld'	275
12.4	Ruilhandel met alternatief geld: ruilkringen of LETS	280
12.5	Digitaal geld: Linden dollars, Bitcoin en digital cash	284
12.6	Van de 'cashless society' naar 'digital cash'	287
12.7	Financieren zonder rente	293
12.8	Rentevrij bankieren bij de JAK Medlemsbank	295
12.9	Islamitisch bankieren	297
	Afsluitende evaluatie van de alternatieve voorstellen	307

13	Europese monetaire integratie	309
	Inleiding	309
	13.1 De euro: een goed idee of niet?	310
	13.2 Europese economische integratie in vogelvlucht	312
	13.3 De Europese monetaire integratie tot 1999	315
	13.4 De euro	318
	13.5 De convergentiecriteria nader beschouwd	321
	13.6 Is de eurozone een optimaal valutagebied?	325
	13.7 De grote financiële crisis (GFC) en de eurocrisis	329
	13.8 De Griekse crisis en zijn nasleep	334
	13.9 Beleidsreactie op de crisis	336
	13.10 Hoe kan de eurozone verder worden hervormd?	337
	Tot besluit	340
	Appendix 13.1 – De belangrijkste momenten van het Europese Monetaire Stelsel	342
14	Betalen in Nederland door de eeuwen heen	345
	Inleiding	345
	14.1 Chartaal betalingsverkeer	345
	14.2 Giraal betalingsverkeer	357
	14.3 Elektronisch betalingsverkeer	363
	14.4 Het digitale betalingsverkeer	368
	Tot slot	371
15	Rente, wisselkoersen en de betalingsbalans	373
	Een korte inleiding	373
	Inleiding	373
	15.1 Rente	372
	15.2 Achtergrond	374
	15.3 Wat bepaalt de vraag naar en het aanbod van obligaties?	384
	15.4 De yieldcurve en de risicocurve	387
	15.5 Rentetheorieën	389
	15.6 Een eenvoudig rekenvoorbeeld	390
	15.7 Wisselkoersen	392
	15.8 Wisselkoersbeleid	404
	15.9 De betalingsbalans	405
	Samenvatting en leerpunten	409
	Literatuur	
	Register	

3

Geld: wat is het, wat doet het en waarom heeft het waarde?

'Ik weet precies wat geld is, vooral als ik er een keer te weinig van heb.'

J. Zijlstra, president DNB 1967-1981 (1992)

'Money is the most universal and most efficient system of mutual trust ever devised.'

Y.N. Harari (2014)

Inleiding

Vrijwel iedereen gebruikt geld. Zeker in een moderne, ontwikkelde samenleving is het immers zo goed als onmogelijk om zonder geldgebruik te functioneren. Tegen deze achtergrond is het opmerkelijk dat er opvallend weinig bij stil wordt gestaan wat geld eigenlijk is, waar het vandaan komt en waarom het zo centraal lijkt te staan in onze samenleving. Dit vertaalt zich bij tijd en wijle in een gebrek aan kennis, wat op zijn beurt weer kan leiden tot standpunten in het maatschappelijk debat over geld die niet zelden ver van de realiteit afstaan. Ieder zinvol debat begint met kennis. Met geld is dit niet anders. Daarom beginnen wij dit hoofdstuk met de introductie van de meest gebruikte definitie van geld. Uit deze definitie volgen vanzelf de functies die geld verricht en waarom deze van belang zijn. Daarbij zal worden uiteengezet waarom een moderne economie zonder geld niet goed kan functioneren.

Dit boek kiest hierbij primair een economische invalshoek. Dat is enigszins eenzijdig, omdat geld vaak ook een politieke lading heeft. Verder is het niet duidelijk waar het geldgebruik vandaan komt. Economen kiezen vaak de economische insteek: geld vergemakkelijkt het economisch proces. Maar er zijn ook wetenschappers die stellen dat juist de niet-economische verklaringen dominant zijn en dat de grotere mate van economische efficiëntie slechts bijzaak is. Bij dit alles zal eveneens kort stil worden gestaan, net als bij de vraag die velen van oudsher bezighoudt: maakt geld nu wel of niet gelukkig? Of is het juist een gebrek aan geld dat ongelukkig maakt?

3.1 Geld is boven alles een afspraak

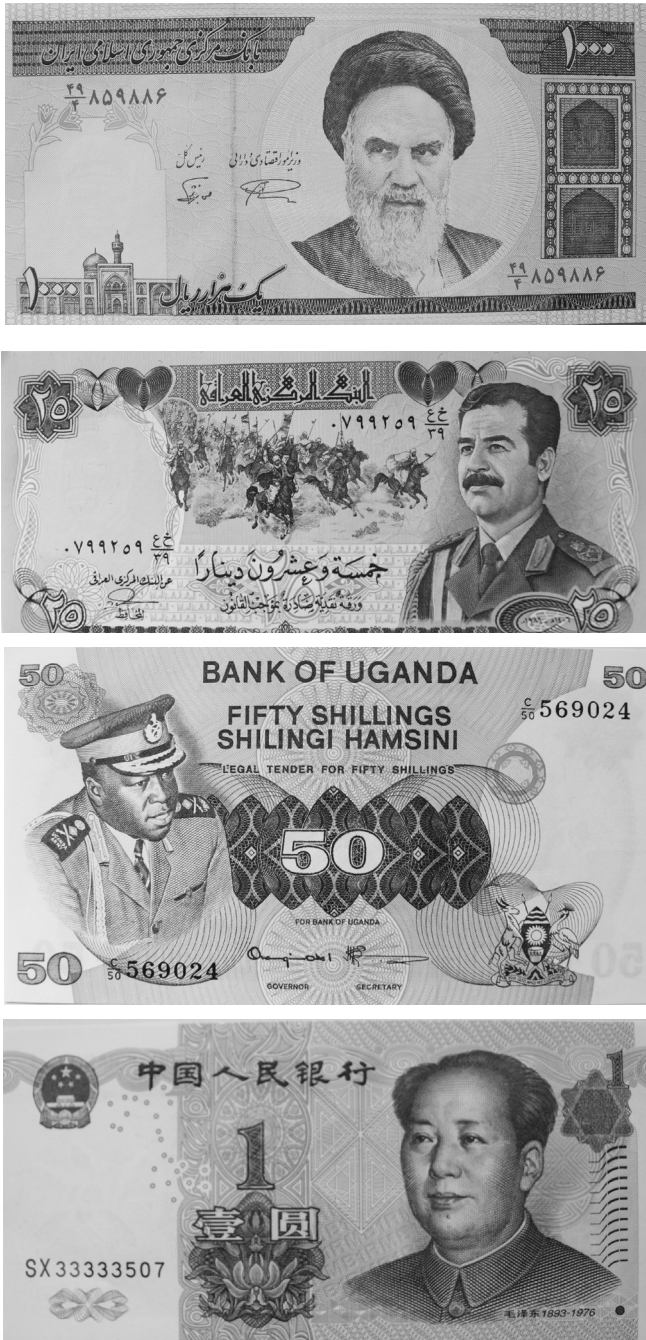
Een zinvolle inleiding over geld begint zoals gezegd met een zorgvuldige definiëring van de gehanteerde begrippen. Daarom wordt begonnen met de definitie van **geld** en de vraag waaraan het zijn waarde ontleent. De meest gebruikte gelddefinitie is:

Geld is datgene wat binnen een bepaalde samenleving algemeen wordt geaccepteerd als **rekeneenheid**, **ruilmiddel** en **vermogensobject** (dat laatste wordt ook wel aangeduid als **oppotmiddel**).

Met geld kun je volgens deze definitie, die wij in het vervolg van dit hoofdstuk per onderdeel nader zullen toelichten, aankopen doen, je kunt ermee rekenen, je kunt het sparen voor toekomstige uitgaven, maar je kunt ook toekomstige uitgaven naar voren halen in de tijd. Omdat je met geld in beginsel alles wat te koop is kan betalen, wordt het ook wel aangeduid als **ongedifferentieerde koopkracht**.¹⁵ Er zijn overigens mensen die in navolging van de Griekse filosoof Aristoteles vinden dat geld juist niet als vermogensobject moet fungeren (Visser, 2008, p.3). Naast deze economische functies staan politieke functies. Zo zijn er mensen die denken dat geld meer rollen speelt, zoals die van bindmiddel in een samenleving. De geschiedenis laat inderdaad zien dat bij de oprichting van een nieuwe staat dit vaak het eerste is wat heersers/politici doen: een eigen munt met mooie nationalistische symbolen erop in het leven roepen om de saamhorigheid en het vertrouwen in de politieke leiders te bevorderen (figuur 3.1). Ook de invoering van de euro was gebaseerd op minstens zoveel politieke als economische argumenten (zie hoofdstuk 13).

¹⁵ Dit als onderscheid van bijvoorbeeld boeken- of theaterbonnen, die alleen voor de aanschaf van een boek of theaterbezoek kunnen worden gebruikt.

Figuur 3.1
Vertrouwenwekkende bankbiljetten

Van boven naar beneden: Iraanse rial, dinars uit Iraq, Oegandese shillings en Chinese renminbi. Bron: eigen collectie.

3 Geld. Wat is het, wat doet het en waarom heeft het waarde?

Toch vereist geld om te kunnen functioneren geen nationale symbolen. Er zijn veel voorbeelden bekend van geldsoorten die louter uit praktische overwegingen zijn gekozen. Want de meeste mensen denken bij betaalmiddelen aan het geld dat wij vandaag de dag kennen, zoals muntgeld, gemaakt van metaal, papieren bankbiljetten of giraal geld. Munten en bankbiljetten zijn meestal voorzien van nationale of religieuze symbolen, maar giraal geld heeft zelfs geen fysieke vorm meer. Het bestaat slechts in de administratie van de banken. Maar er zijn in de loop der eeuwen de meest uiteenlopende verschijningsvormen van geld geweest. Denk aan betaalmiddelen gebaseerd op zout, graan, metaal, stenen, tabak, rijst of schelpen (Galbraith, 1975; Davies, 2002).¹⁶ De Kauri-schelp is waarschijnlijk niet alleen de oudste, maar ook nog eens de langst gebruikte soort geld.

De verschijningsvorm geld is niet eens per definitie praktisch. Op de Micronesische Yap-eilanden werden enorme stenen, rai geheten, als betaalmiddel gebruikt. Deze stenen waren te zwaar om te verplaatsen. Dit heeft niet in de weg gestaan dat zij heel lang als geld hebben gefunctioneerd, bij transacties werden zij gewoon niet verplaatst. Het moge duidelijk zijn dat deze Yap-stenen niet vanwege hun gebruiksgemak als geld zijn gekozen.

Figuur 3.2
Yap-stenen

¹⁶ Naast betaalmiddelen kunnen ook **betaalinstrumenten** worden onderscheiden. Dit zijn instrumenten, zoals pinpassen, creditcards of vroeger betaalcheques, die zelf geen waarde hebben maar waarmee betaalmiddelen ('geld') van eigenaar kunnen veranderen.

De koperen plåt uit Zweden woog 3,2 kg per stuk, bij een transactie van enige omvang had een mens al snel een paard en wagen nodig (Visser, 1980). Toch kan worden gesteld dat geld, wil het als ruil- of betaalmiddel goed kunnen functioneren, bij voorkeur aan enkele kenmerken moet voldoen. Want hoe minder kosten er aan het gebruik van een geldsoort kleven, des te beter het functioneert in het betalingsverkeer. Het moet daarom gemakkelijk vervoerd kunnen worden. Ook moeten er weinig informatiekosten aan kleven, wat wil zeggen dat het eenvoudig moet zijn om de waarde van een hoeveelheid van een geldsoort te bepalen. Idealiter kunnen voor betalingen met een grote omvang munten met een hoge waarde worden gebruikt. Geld moet niet onderhevig zijn aan waardeverlies als gevolg van slijtage of bederf. Verder moeten de aanbodcondities stabiel zijn (Visser, 1980).

Na het voorgaande is het meteen duidelijk waarom metalen zich altijd in een grote populariteit hebben kunnen verheugen als grondmateriaal voor geld. Metaal is relatief duurzaam, kan eenvoudig in kleinere eenheden worden verdeeld en kan niet gemakkelijk worden gereproduceerd.

De waarde van geld wordt, anders dan vaak wordt gedacht, niet bepaald door het materiaal waarvan het gemaakt is. De **materiaalwaarde** van geld wordt aangeduid als de **intrinsieke waarde**. Als de waarde van een bepaalde geldsoort in het economische verkeer (**de nominale waarde**) gelijk is aan de intrinsieke waarde wordt het geld aangeduid als **volwaardig** geld. Geld waarvan de nominale waarde groter is dan de intrinsieke waarde wordt aangeduid als **fiduciair geld**.¹⁷

Verderop in dit hoofdstuk gaan wij in op de vraag waardoor de waarde van geld dan wel wordt bepaald. Hoewel het niet per se nodig is dat geld een intrinsieke waarde heeft, kwam het in het verleden toch vaak voor dat de waarde van het geld werd bepaald door de intrinsieke waarde, bijvoorbeeld door het gehalte aan edelmetaal van een bepaalde munt. Dat is niet onlogisch, met name waar het gaat om de onderlinge waardevergelijking tussen twee munten. Een munt met 10 gram goud is in identieke omstandigheden tweemaal zo veel waard als een met 5 gram goud. Het probleem is natuurlijk dat de omstandigheden meestal niet gelijk zijn. De waarde van geld in het economisch verkeer wordt in belangrijke mate bepaald door de verhouding tussen de beschikbare geldhoeveelheid en de in een bepaalde omgeving aanwezige hoeveelheid ver-

¹⁷ Overigens is het ook mogelijk dat de intrinsieke waarde van geld groter is dan de nominale waarde. Dit komt bijvoorbeeld voor in tijden van hoge metaalprices, waarin het kan voorkomen dat de metaalwaarde van kleine munten van bijvoorbeeld 1,2 of 5 eurocent groter is dan de waarde in het economisch verkeer. In een dergelijke situatie is het in principe lonend om de munten om te smelten en als metaal te verkopen. In de praktijk weegt de winst van het omsmelten vaak toch niet op tegen de kosten van een dergelijke handeling. Wel komt het voor dat munten met een lage denominatie mede om deze reden niet meer in omloop worden gebracht of uit omloop worden genomen. Zie ook hoofdstuk vier over geldstandaarden.